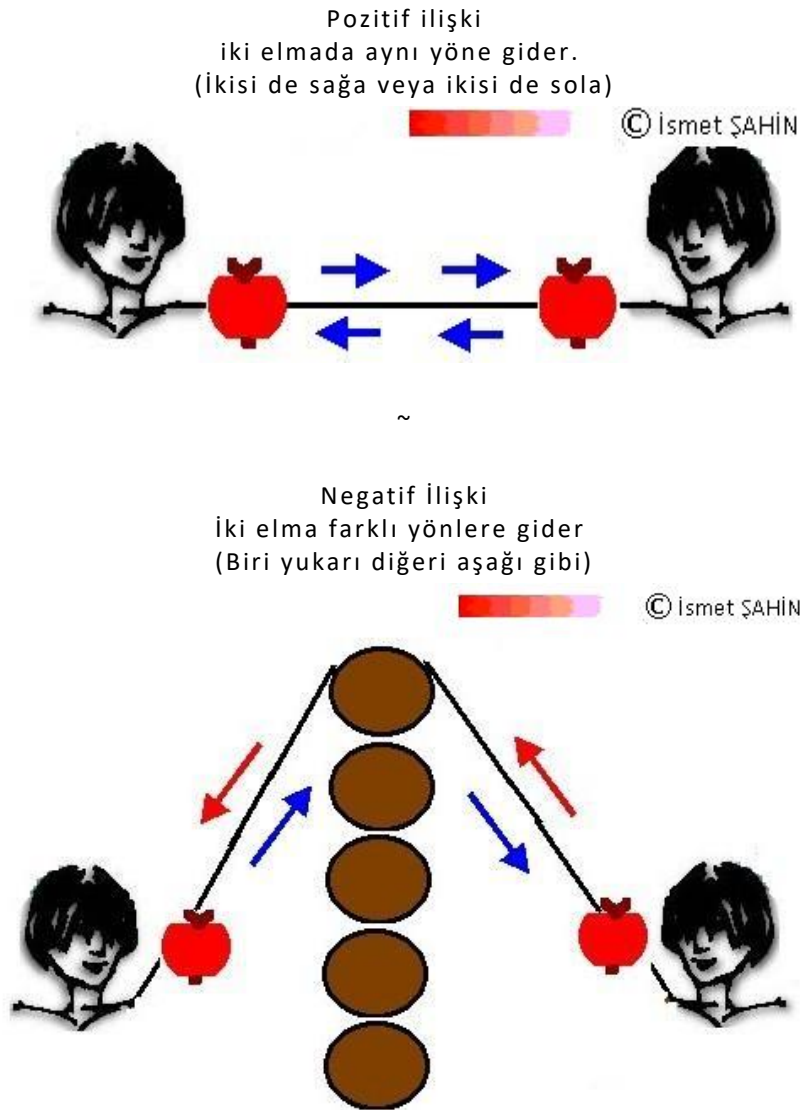

İlişki Katsayısı "Pearson çarpım momentleri korrelasyon katsayısı" veya "Spearman-Brown Sıra Farkları Korrelasyon Katsayısı" formülleriyle hesaplanır . İlişki katsayısının sembolü "r" dir. İlişki katsayısı "+1" ile "-1" arasında bir değer alır. "r= +1" mükemmel pozitif bir ilişkiyi anlatır. "r= -1" mükemmel negatif bir ilişkiyi anlatır. "r= 0" ise ilişki olmamasını ifade eder. İlişki iki şey arasında bir bağ olasıdır. Mükemmel pozitif bir ilişki iki şeyin mükemmel bir uyum içerisinde hareketini anlatır, yani biri yükselirken diğeri de aynı şekilde yükselir bir düşerken diğeri de düşer. Mükemmel negatif ilişki ise ters bir bağlantı anlatır yani biri düşerken diğeri yükselir, biri yükselirken diğeri düşer. Ters yönde hareket ederler.

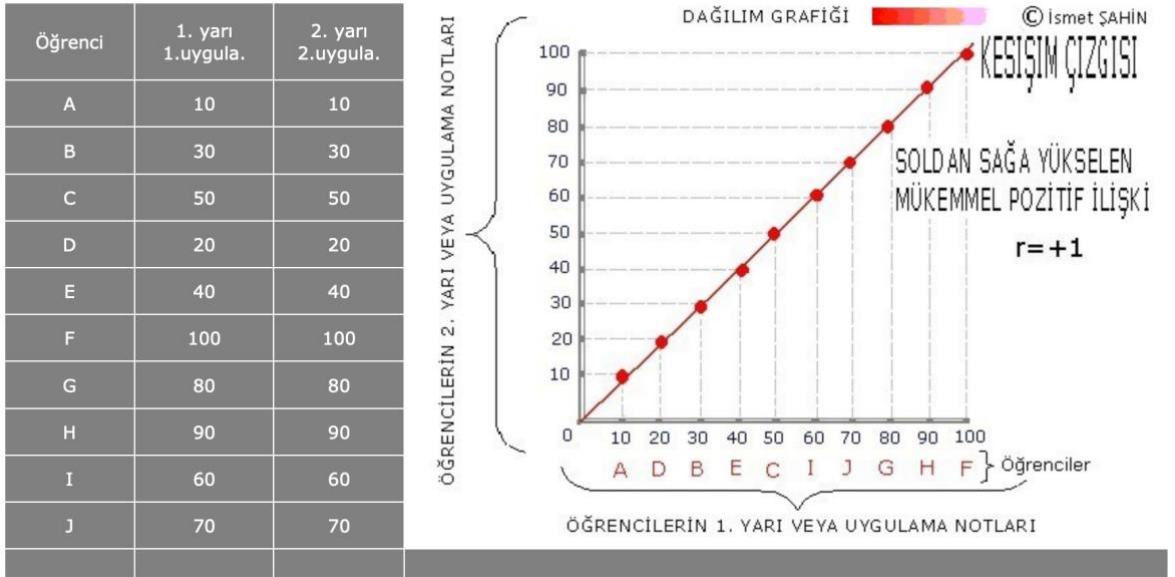
Hangi yöntem olursa olsun güvenilirliği hesaplamamızın belirli bir yolu ve formülü vardır. Her şeyden önce ister bir sınavı iki kez uygulayarak elde edilmiş olsun, ister biri standart diğeri bizim sınavımızdan elde edilmiş olsun isterse bir testin iki yarısından elde edilmiş olsun iki grup (dizi) puana ihtiyacımız vardır.

Hesaplamalara girmeden önce bir dağılım grafiği çizerek güvenilir olup olmama ihtimali görülebilir. Şayet güvenilir olma ihtimali yok veya zayıfsa hesaplama gerek kalmayabilir.

Dağılım grafiği

Şayet mükemmel güvenilir bir testimiz olsaydı, ister iki yarısı, ister standart bir testle karşılaştırarak, isterse iki kez uygulayarak elde edeceğimiz puanlar kesinlikle bir uyum içerisinde olmalıdır. Yani birinci yarıdan 50 alan bir öğrenci 2. yarıdan da 50, birinci yarıdan 10 alan bir öğrenci 2. yarıdan da 10 almalıdır. Bu durumda dağılım grafiği aşağıdaki gibi soldan sağa yükselen bir seyir izler. Tüm kesişim noktaları grafiği çapraz ortadan ikiye bölen doğrusal bir çizgi üzerinde yer alır. Bu durumda $r = +1$ dir.

Mükemmel Pozitif ilişki grafiği

Tam ters bir ilişki olsaydı (mükemmel negatif) aşağıdaki notlar olurdu, 1. uygulamadan 100 alan bir öğrenci 2. uygulamadan 0, 1. uygulamadan 90 alan bir öğrenci 2. uygulamadan 10 gibi ters değerler alırdı. Bu durumda ilişki grafiği aşağıdaki gibi pozitif grafiğin aksine soldan sağa alçalan bir seyir izler. Gene tüm kesişim noktaları grafiği çapraz ortadan ikiye bölen doğrusal bir çizgi üzerinde yer alır. Bu durumda ilişki katsayısı " $r = -1$ " dır.

Mükemmel negatif ilişki grafiği

Öğrenci	1. yarı 1.uygula.	2. yarı 2.uygula.
A	0	100
B	20	80
C	40	60
D	10	90
E	40	60
F	100	0
G	80	20
H	90	10
I	60	40
J	70	30

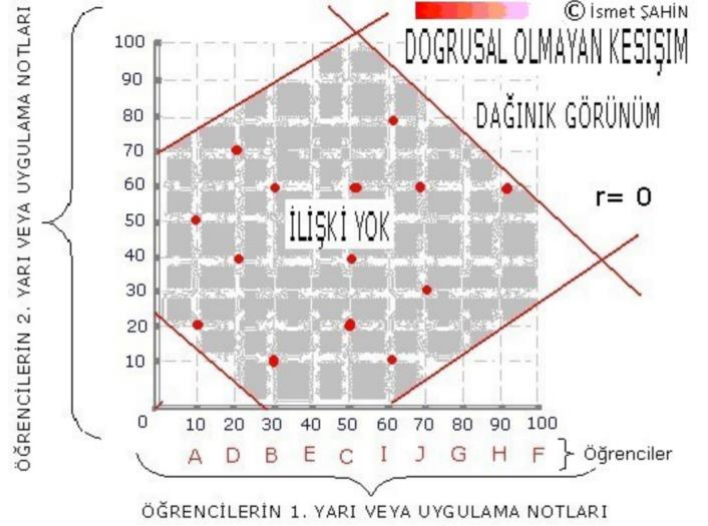

İlişki olmaması

İlişki olmaması kesişim noktalarının doğrusal bir yön izlemesi ve grafikte dağınık dairesel bir görüntü elde edilmesini anlatır. Aşağıda görüldüğü gibi kesişim noktaları ne bir doğrusal çizgi nede bir doğrusal alan üzerinde yer almamaktadır. Bu durumda "r=0" dir.

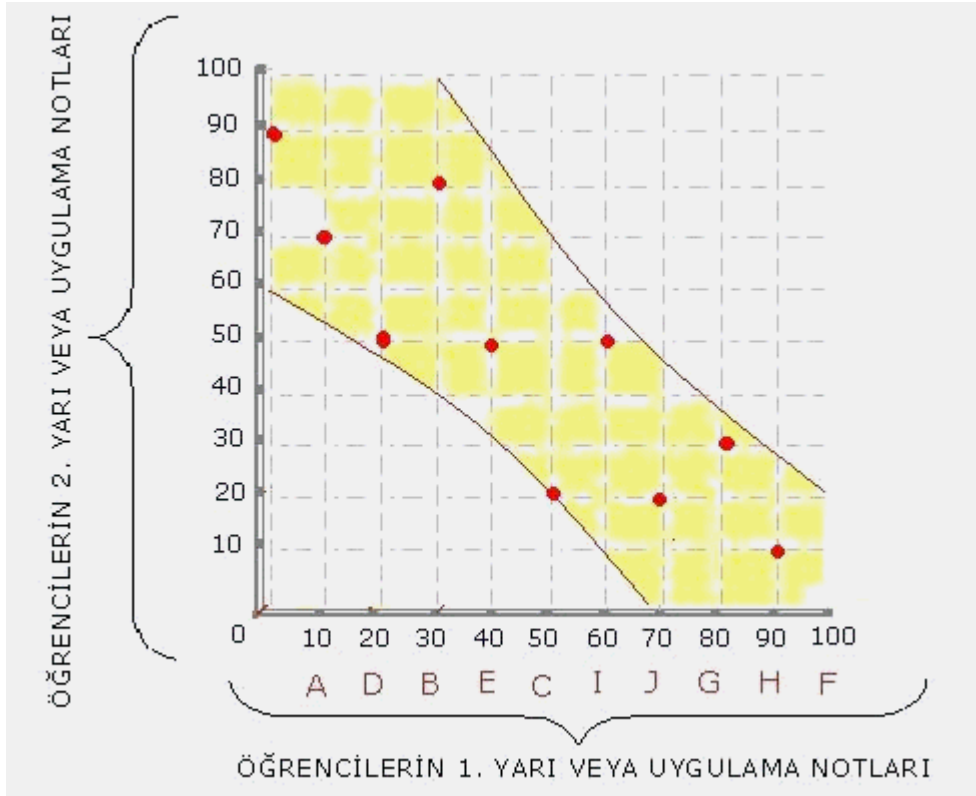
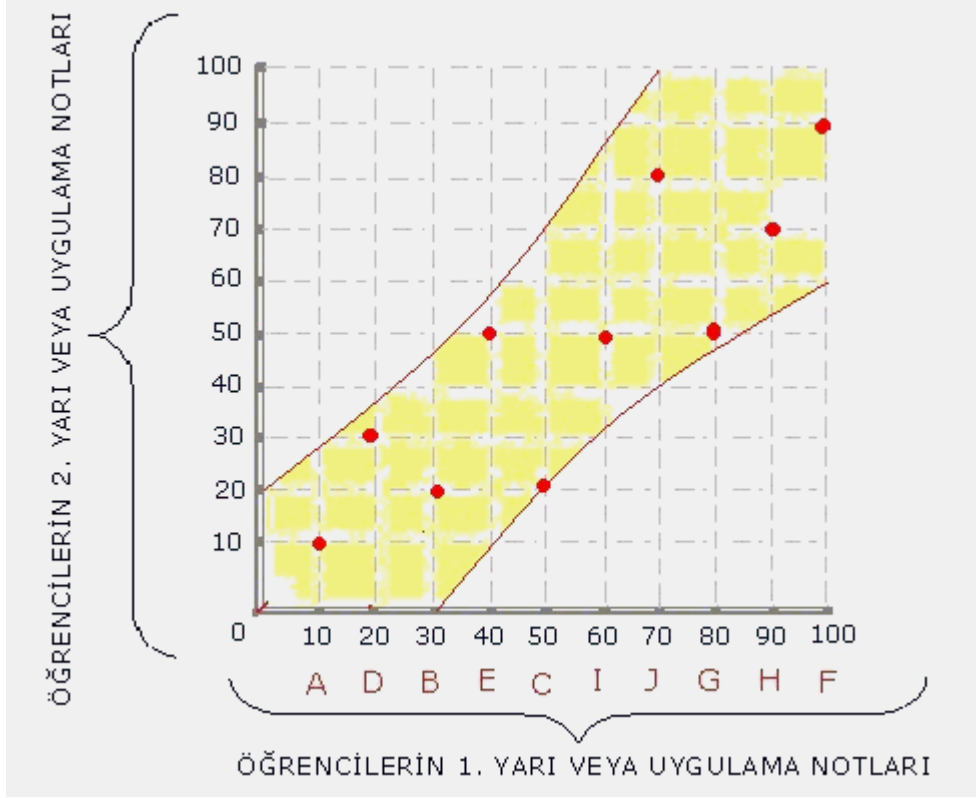
İlişki olmaması

Öğrenci	1. yarı 1.uygula.	2. yarı 2.uygula.
A	10	20
B	30	10
C	50	20
D	20	40
E	40	50
F	100	60
G	90	80
H	90	60
I	60	50
J	70	60

Gerçek hayatta ancak bir şeyin kendisi ile olan ilişkisi mükemmeldir. Bunun dışında hiç bir ilişki mükemmel değildir. Ancak mükemmel yakın olabilir. Bizim test sonuçlarımız arasındaki ilişkide ne mükemmel pozitif nede mükemmel negatif çıkacaktır. Ancak ya pozitif benzer yada negatif benzer ilişkiler elde edebiliriz. Bu ilişkilerde dağılım yukarıdaki mükemmel pozitif ilişkiyi gösterir grafiğe yaklaştıkça pozitif ilişki derecesi yükselir uzaklaştıkça azalır. Aynı şey negatiflik içinde geçerlidir.

Aşağıdaki grafikler mükemmel olmayan pozitif veya negatif ilişki grafiklerine örnektir.

İlişkiyi hesaplamak için Pearson Çarpım Momentleri korrelasyon katsayısını değişik formüller kullanılarak hesaplayabiliriz.

(Formüller "<http://seamonkey.ed.asu.edu/~behrens/siip/eq.gal/corr.html>" adresinden alınmıştır.)

Formül 1. Ham puanların ortalamadan farkları & Standart sapma puanlarıyla korrelasyon katsayısı hesaplama

$$r = \frac{\sum xy - \frac{1}{n}(\sum x)(\sum y)}{(n-1)s_x s_y}$$

~~~~~

Formül 2. Ham puanların ortalamadan farkları ile korrelasyon katsayısı hesaplama

$$r = \frac{\sum xy}{\sqrt{(\sum x^2)(\sum y^2)}}$$

~~~~~

Formül 3. Standart sapma ve Z puanları ile korrelasyon katsayısı hesaplama

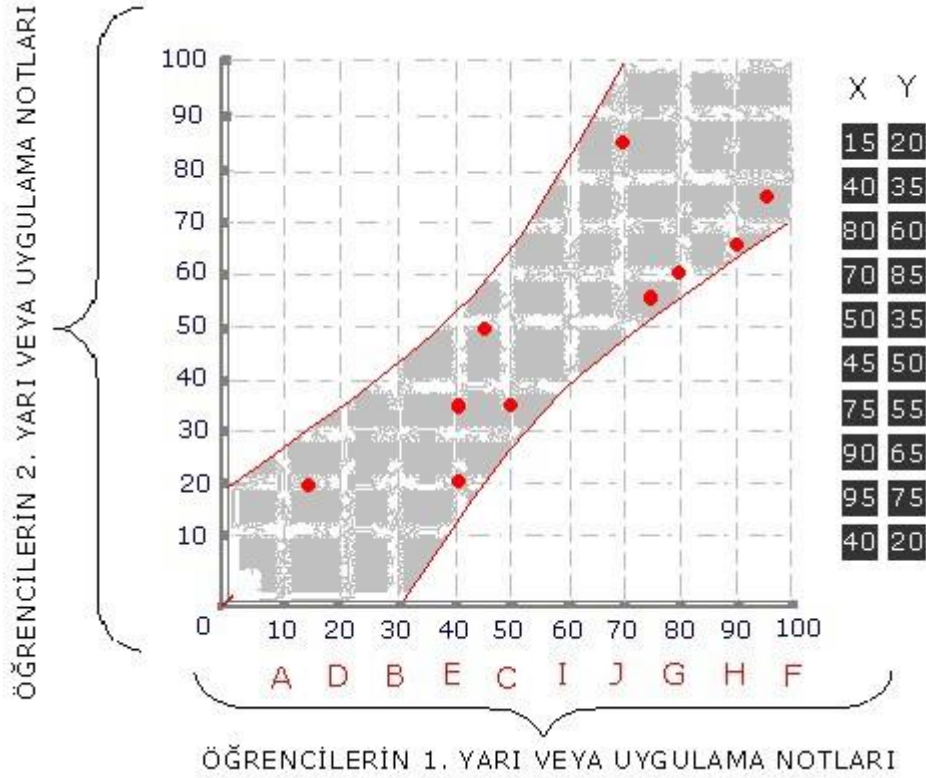
$$r_{xy} = \frac{\sum(Zx * Zy)}{n-1}$$

En kolay olan 2. formüldür sadece ham notların ortalamalardan farkları gerekmektedir. Bu formüller arcılığıyla ilişki (korrelasyon) katsayısı hesaplandıktan sonra Spearman Brown güvenilirlik (iki yarı) katsayısı formülü ile testimizin ne kadar güvenilir olduğunu hesaplayabiliriz.

Formül 4. Spearman Brown iki yarı güvenilirlik katsayısı formülü

$$r_{xx} = \frac{2r_{xy}}{1+r_{xy}}$$

Örnek; Bir testimizin iki yarı (tek sayılı sorular ve çift sayılı sorulardan alınan notlar) puanları aşağıdaki gibi bulunmuştur. Bu testimizin ilkin dağılım grafiği çizerek görsel olarak bir ilişki gözlenebiliyor mu veya hesaplamaya değer mi görelim.

Yukarıdaki dağılım grafiğinde de gözlemlendiği gibi pozitif bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu ilişkinin derecesini hesaplayarak bizim testimizin yeterli derecede güvenilir olup olmadığını ispat etmek zorundayız. Yukarıda tabloda verilen X ve Y ham değerleri (aynı öğrencilerin bir testin iki yarısından aldıkları notlar) kullanılarak ilişki katsayısı hesaplayalım.

	X	Y	X-Xort	(X-Xort) ²	Y-Yort	(Y-Yort) ²	
	X	Y	x	x ²	y	y ²	x*y
A	15	20	-45	2025	-30	900	1350
B	40	35	-20	400	-15	225	300
C	80	60	20	400	10	100	200
D	70	85	10	100	35	1225	350
E	50	35	-10	100	-15	225	150
F	45	50	-15	225	0	0	0
G	75	55	15	225	5	25	75

H	90	65	30	900	15	225	450
I	95	75	35	1225	25	625	875
J	40	20	-20	400	-30	900	600
Toplam (Σ)	600	500	0	6000	0	4450	4350
N (öğrenci sayısı)	10	10					
Ortalama(Xort)	60	50					

2. formülü kullanarak korrelasyon (ilişki) katsayısı hesaplayalım;

$$r = \frac{\sum xy}{\sqrt{(\sum x^2)(\sum y^2)}}$$

$$r = \frac{4350}{5167,20}$$

$$r = 0,84$$

Critical values of Correlation Coefficient.

n	Level of significance for two-tailed test	
	P = 0.05	P = 0.01
5	1.000	-
6	0.886	1.000
7	0.786	0.929
8	0.738	0.881
9	0.683	0.833
10	0.648	0.794
11	0.623	0.818
12	0.591	0.780
13	0.566	0.745
14	0.545	0.716
15	0.525	0.689
16	0.507	0.666
17	0.490	0.645
18	0.476	0.625
19	0.462	0.608
20	0.450	0.591
21	0.438	0.576
22	0.428	0.562

23	0.418	0.549
24	0.409	0.537
25	0.400	0.526
26	0.392	0.515
27	0.385	0.505
28	0.377	0.496
29	0.370	0.487
30	0.364	0.478

Örnekler

Korelasyon

1. Yıllara göre Türkiye nüfusu (milyon) ve pancar üretimi (milyon ton) şu şekildedir:

Yıl	Nüfus	Pancar Üretimi
1963	29,7	3,3
1967	32,7	5,3
1970	35,7	4,3
1973	38,1	5,1
1975	40,0	6,9
1978	43,1	8,8
1981	45,5	11,2
1982	46,7	12,7
1983	47,9	12,8
1984	49,1	11,1
1985	50,3	9,8
1986	51,5	10,7
1987	52,8	12,7
1988	54,2	11,5
1989	54,5	11,5

- Değişkenler arasındaki korelasyon katsayısını bularak yorumunu yapınız.
- Bağımlı değişken bağımsız değişkene hangi oranda bağlıdır?

2. Ülkemizde yıllar itibariyle kayıtlı kamyon sayısı (1000 adet) ile trafik kazalarında ölenlerin sayısı (1000 kişi) şöyledir:

Yıl	Kamyon Sayısı	Ölenlerin Sayısı
1983	190,3	5,2
1984	197,7	5,7
1985	205,5	5,5
1986	217,1	7,3
1987	225,9	7,7
1988	234,2	6,8
1989	241,4	6,4

- Değişkenler arasındaki korelasyon katsayısını bulunuz.
- Trafik kazalarındaki ölümlerde kamyon sayısının etkisi (% olarak) ne kadardır?

